

DOI: 10.32626/2309-2254.2021-31.213-231

УДК 902(477)(092)Винокур:378.4(477.43-21)КПНУ

ГУЦАЛ Віталій – кандидат історичних наук, завідувач науково-дослідної лабораторії археології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, вул. Татарська, 14, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, індекс 32300, Україна (dpoasukam@gmail.com)

ORCID 0000-0002-1122-7273

GUTSAL Vitaliy – Candidate of Historical Sciences, the head of Scientific Research Laboratory for Archaeology at Kamianets-Podilskiy National Ivan Ohienko University, 14 Tatars'ka Street, Kamianets-Podilskiy, index 32300, Ukraine (dpoasukam@gmail.com)

КОПИЛОВ Сергій – доктор історичних наук, професор, ректор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, індекс 32300, Україна (kopylov@kpnpu.edu.ua)

ORCID 0000-0002-3634-5276

ResearcherID: ABG-4518-2020

KOPYLOV Serhiy – Doctor of Historical Sciences, Professor, rector, Kamianets-Podilskiy National Ivan Ohienko University, 61 Ohienko Street, Kamianets-Podilskiy, index 32300, Ukraine (kopylov@kpnpu.edu.ua)

Бібліографічний опис статті: Гуцал, В., Копилов, С. (2021). Педагогічна діяльність професора І. Винокура в Кам'янець-Подільському університеті. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*, (31), 213–231.

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА І. ВІНОКУРА В КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Анотація. *Мета дослідження* – з'ясувати доробок академіка Академії наук вищої школи України, Української Академії історичних наук, доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри історії Східної Європи й археології Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту (університету) Іона Винокура в удосконаленні освітньо-виховного процесу на історичному факультеті зазначеного вишу. **Методологічну основу** дослідження складають принципи історизму, об'єктивності, системності, реалізація яких стала можлива завдяки використанню загальнонаукових (синтезу, класифікації, періодизації, узагальнення) і низки спеціально-наукових методів (порівняльно-історичного, проблемно-хронологічного, структурно-логічного, аналітико-систематичного, історико-порівняльного). **Наукова новизна**

полягає в тому, що вперше на межі галузей гуманітаристики (історії, археології, педагогіки, історіографії, біографістики) реконструйовано особистісний внесок професора І. Винокура в підготовку професійних істориків. **Висновки.** Викладацька робота у вищій школі була однією з головних сфер діяльності І. Винокура, а основною навчальною дисципліною – «Археологія», який він забезпечив методичними розробками й навчально-методичними посібниками. У 1994 р. у співавторстві з Д. Телегіним викладач видав перший україномовний навчальний посібник «Археологія України», перевиданий у 2004 р. як підручник. Професор постійно вдосконалював методіку викладання історичних дисциплін у вишій, розробив низку рекомендацій, спрямованих на покращення освітнього процесу в напрямі його доступності студентам. З метою вивчення передового досвіду й налагодження зв'язків із закладами освіти І. Винокур проводив спільні методичні засідання та семінари за участі викладачів, науковців, учителів історії. Учений був організатором та очільником археологічних експедицій, під час яких проводились студентські практики, що сприяли підготовці не лише вчителів історії, але й учених-археологів. Упродовж 43 років науково-педагогічної діяльності в стінах університету наставник долучився до підготовки понад 6 тис. висококваліфікованих учителів історії, суспільствознавства й права. За успіхи в навчально-виховній, науково-дослідній і громадській роботі І. Винокур був удостоєний багатьох нагород.

Ключові слова: І. Винокур, археологія, університет, методика, викладач.

TEACHING ACTIVITIES OF PROFESSOR I. VINOKUR AT KAMIANETS-PODILSKYI UNIVERSITY

Abstract. *The study enquires into the achievements of the member of the Academy of Sciences of the Higher School of Ukraine, the member of the Ukrainian Academy of Historical Sciences, Doctor of Historical Sciences, Professor, the chairperson of the Department of Eastern European History and Archeology of Kamianets-Podilskyi State Pedagogical Institute (University) Ion Vinokur in the enhancement of teaching and educational process on the Faculty of History of the given university. The research methodology is based on the principles of historical method, objectivity, consistency, the realization of which became possible due to the use of general scientific (synthesis, classification, periodization, generalization) and several special scientific methods (comparative-historical, chronological, structural-logical, systematic, and analytical, comparative-historical). The scientific novelty involves the fact that for the first time on the verge of humanities (history, archaeology, pedagogy, historiography, biographistics), the personal contributions of professor Vinokur to the vocational training of historians were reconstructed. Conclusions.* The tutorage at the university was one of the major scopes of activity of I. Vinokur, the main academic subject was «Archeology», which he provided with guidance papers and study guides. In 1994, in co-authorship with D. Telegin, the professor published the first ukrainophone teaching medium «Archeology of Ukraine», republished in 2004 as the textbook. The professor was constantly improving the teaching methodology of historical disciplines at the university and he had also developed some recommendations intended to improve the learning process toward its accessibility to students. To get a benchmark study and cultivate relationships with educational institutions, I. Vinokur conducted mutual instructional meetings and seminars with the involvement of lecturers, academic researchers and teachers of history. The scientist was the facilitator and leader of archaeological expeditions, during which student

internships were conducted, which contributed to the training of not only teachers of history but also archeologists. During 43 years of educational science practice at the university, the mentor affiliated with the training of more than 6 thousand highly skilled teachers of history, social sciences and law. I. Vinokur received several awards for his achievements in teaching and educational, research and public works.

Key words: I. Vinokur, archaeology, university, teaching methodology, professor.

Постановка проблеми. 4 липня 2020 р. виповнилось 90 років із дня народження академіка Академії наук вищої школи України, Української Академії історичних наук, доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри історії Східної Європи й археології Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту (далі – К-ПДПІ) І. Винокура (1930 – 2006). Широкому колу науковців відомі його розвідки, пов'язані з етногенезом українського народу, що хронологічно охоплюють близько півтора тисячоліття. Проте комплексних узагальнень, які б стосувалися педагогічної складової в діяльності І. Винокура, зокрема в К-ПДПІ (1963 – 2005), досі не існує. Ситуація, що склалась, спонукала нас до розробки цього напрямку інтелектуальних студій, оскільки лише комплексний підхід у вивченні діяльності визначних українських учених і культурних діячів допоможе всебічно й об'єктивно вивчити історію новітнього часу.

Аналіз джерел та останні дослідження. Джерельну базу дослідження склали переважно фактографічні матеріали із 3 архівосховищ України, зокрема: Державний архів Хмельницької області (2 фонди), Відомчий архів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (ВА К-ПНУ ім. І. Огієнка) (1 фонд) та Науковий архів науково-дослідної лабораторії археології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка) (2 фонди). Використано спогади колег та учнів, опубліковані в збірці «Іон Винокур: подвижництво в освіті і науці: Дослідження. Спогади. Документи. Бібліографія» (Завальнюк, Комарніцький, 2010). Частково це питання висвітлено в періодиці. Окремі питання розглядали вчені Л. Баженов, М. Костриця і В. Прокопчук (Баженов, Костриця, Прокопчук, 2005), О. Завальнюк і О. Комарніцький (Завальнюк, Комарніцький, 2008, с. 34–35, 41, 42, 55). Важливий матеріал міститься у власних напрацюваннях С. Копилова (Копилов, 2015; Копилов, Газін, 2008, с. 20, 22, 28, 29, 33, 37–39) та В. Гуцала (Гуцал, 2012). Окремий бібліографічний блок складає низка методичних рекомендацій, посібників, підручників, розроблених І. Винокуром.

Мета дослідження. На основі архівних джерел, матеріалів періодики, власних напрацювань та серії навчально-методичних розробок за авторства І. Винокура з'ясувати внесок ученого в удосконалення освітнього процесу на історичному факультеті К-ПДПІ.

Виклад основного матеріалу. Знайомство І. Винокура із Кам'янець-Подільським державним педагогічним інститутом розпочалося в березні 1963 р. (ВА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 10, оп. 26-П, спр. 97, арк. 1) після його запрошення ректором І. Зеленюком та завідувачем кафедри історії доцентом Л. Коваленком на посаду асистента кафедри історії. У листопаді 1963 р. його було призначено старшим викладачем, а в березні 1966 р. – доцентом кафедри історії. З 1969 р. очолив кафедру історії СРСР і УРСР, яка з 1991 р. була реорганізована ним у кафедру історії Східної Європи й археології, а з 2003 р. – історії народів Росії й спеціальних історичних дисциплін (Гуцал, 2012, с. 345-349).

Упродовж 60-х ХХ ст. – 2000-х рр. він викладав курси «Основи археології», «Історія народів Росії (від найдавніших часів до XVII ст.)», «Археологія СРСР», «Історія і археологія стародавніх слов'ян», «Проблеми археології Європи». Відповідно до навчальних планів на курс «Історія народів Росії (від найдавніших часів до XVII ст.)» виділялося 40 лекційних і 40 практичних годин, «Історія Східної Європи» – 48 лекційних і 32 практичних. Лекції І. Винокура викликали інтерес студентів і дозволяли засвоїти не лише фактичний матеріал, а й опанувати основні історичні терміни, поняття, знайомити їх з оцінками подій в історіографії, дозволяли зрозуміти загальні закономірності історичного процесу в країнах Східної Європи від найдавніших часів до раннього нового часу. На практичних заняттях викладач прагнув до закріплення й вироблення в студентів умінь і навичок використання набутих знань, наочності та інноваційних методів при викладанні шкільного курсу історії (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 101, арк. 18, 31-40).

На високому професійному рівні І. Винокур викладав курси «Основи археології», «Археологія СРСР», «Загальна археологія», «Археологія». Як професійний археолог, він особисто знав майже всіх українських дослідників і володів інформацією про результати польових робіт багатьох експедицій. Тому його теоретичні виклади підкріплювалися конкретними матеріалами розкопок, а подача матеріалу була доступною й зрозумілою, що було передбачено в розробленій ним робочій програмі (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 101, арк. 15, 56-68). Як згадував В. Нечитайло, І. Винокур належав до категорії викладачів, «які живуть наукою постійно, щоденно, у тому числі й під час викладання лекційного матеріалу» (Нечитайло, 2010, с. 77). Водночас, В. Степанков писав, що в «лекціях професора виклад матеріалу відзначався академічністю, подавався в ясній, доступній формі, добре поставленим голосом. Сильною стороною були вставки історіографічних сюжетів, констатування власної позиції щодо дискусійних питань... На семінарських заняттях акцентував увагу студентів на аналізі історичних джерел, розвитку історичного мислення, вмінні відстоювати власну думку» (Степанков, 2010, с. 123-124).

Особливу увагу І. Винокур приділяв виявленню спільних рис у розвитку різних етнічних груп, які проживали на території сучасної України, з'ясовував внесок людських спільнот певної доби в історію людства та європейської цивілізації. На думку І. Винокура, курс «Основи археології» мав забезпечити формування міцних знань на рівні досягнень сучасної науки, виробити в майбутніх учителів історії навички застосування набутих знань при викладанні історії в середній школі. Цьому також слугували видані ним методичні розробки «Наш край у давнину» і «Питання історіографії в курсі «Основи археології» (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 101, арк. 107-122, 144), де акцентувалась увага на оволодінні студентами навчальних дисциплін.

Колишній студент І. Винокура О. Завальнюк, описуючи їх знайомство в 1968 р., зазначав: «Гарні враження залишили прослухані лекції з археології та історії СРСР, які викладав метр. Рівним, спокійним, середньої сили голосом доносив він до нас, майбутніх учителів історії, відкриті вченими минулих поколінь істини про доісторичні часи, первісне суспільство, різні археологічні культури, появу суспільних класів і держав, їх історичний поступ тощо. Висловлені лектором положення, окремі припущення і гіпотези пробуджували в нас, ще не зовсім зрілих слухачів, усілякі роздуми, бажання мати свою думку на ті чи інші події і факти, узагальнювати їх і робити певні висновки» (Завальнюк, 2010, с. 49). Його лекції викликали справжнє захоплення, були своєрідним майстер-класом, що запам'ятався надовго, на запитання відповідав ґрунтовно, доступно, демонструючи свою велику ерудицію. До студентів ставився вимогливо. Не терпів неробства, примітивності, лукавства, охоче надавав додаткові консультації (Завальнюк, 2010, с. 50).

У середині 1970-х рр. за дорученням Міністерства освіти УРСР І. Винокур підготував аналітичну записку «Про стан викладання археології та проведення навчальної практики у вищих навчальних закладах УРСР». Він зазначив, що читання курсу «Археологія СРСР» за навчальним планом педінститутів проводиться кафедрами історії Львівського, Чернівецького, Ужгородського університетів, Кам'янець-Подільського, Івано-Франківського й Луцького педагогічних інститутів. Читання лекцій забезпечували досвідчені археологи (Є. Балагурі, Б. Василенко, І. Винокур, М. Пелешин, Б. Тимошук), регулярно проводилась навчальна практика науковими експедиціями вишів, під час якої досліджували старожитності різних епох і культур на території Верхнього Подністров'я, Закарпаття, Прикарпаття й Поділля. Підкреслено, що студенти брали участь в археологічних гуртках, всесоюзних конференціях. До прикладу, у Московському державному університеті були заслухані доповіді студентів І. Михайлини (Чернівецький університет) і В. Накап'юка (Кам'янець-Подільський педінститут). І. Винокур наголосив, що у створеному в Кам'янець-Подільському педінституті археологічному ка-

бінеті, де зберігаються матеріали досліджень, студенти займаються камеральною обробкою артефактів. Головним недоліком у викладанні «Археології» автор вважав відсутність у багатьох вишах викладачів-археологів, що заважало якісному викладанню давнього періоду історії. І. Винокур рекомендував запровадити спецкурс «Історія і археологія стародавніх слов'ян», що сприяло б поглибленому оволодінню студентами давньої слов'янської історії, особливо формуванню основ для вивчення в шкільному курсі теми «Наш край у давнину», а також для позакласної роботи з історичного краєзнавства. Представлена в Міністерство освіти УРСР робоча навчальна програма цього спецкурсу передбачала знайомство студентів з висвітленням в історіографії історії стародавніх слов'ян, зокрема протослов'янських племен Х – III ст. до н.е., рубежу й перших століть н.е. та слов'янськими етносами середини й другої половини I тис. н.е. (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 101, арк. 22-30, 95-96). Така структура дозволила викладачу показати цілісність процесу етногенезу слов'янського населення впродовж двох тисячоліть.

У 1969 р. кафедра історії К-ПДП була реорганізована у два підрозділи: кафедру загальної історії (завідувач Л. Коваленко) і кафедру історії СРСР і УРСР, яку очолив І. Винокур. Він підтримував ініціативу Л. Коваленка в написанні студентами випускних курсів дипломних робіт (ДАХмО, ф. р. 302, оп. 10, спр. 162, арк. 32), особисто розробив їх тематику, що передбачала використання авторами археологічних й архівних матеріалів і власних педагогічних спостережень (Завальнюк, 1983). Уже впродовж 1971/75 н.р. на кафедрі історії СРСР і УРСР було захищено майже 40 дипломних робіт на оцінку «відмінно» (Баженов, 1975). Частина з них була підготовлена за результатами археологічних експедицій і виконана під керівництвом доцента І. Винокура. Зокрема, це роботи О. Журка «Слов'янське селище I тис. н. е. в околицях літописного села Бакота», В. Мегея «Городище скіфського часу в с. Рудківці Хмельницької області» та ін. (Хоптяр, 1975).

Як завідувач кафедри, І. Винокур зосередив увагу на удосконаленні забезпечення навчально-методичного процесу. При кафедрі почали функціонувати методичний і науковий семінари, на засіданнях яких розглядалися питання з удосконалення форм і методів викладання фахових дисциплін. Зокрема, у 1986/87 н.р. на методичному семінарі обговорено такі питання: «Методика викладання проблеми феодалізму на Русі», «Головні аспекти розвитку капіталізму в Росії»; у 1988-1989 рр. – «Вузівська лекція – найважливіша ланка навчання студентів-істориків», «Семінарські і практичні заняття – важлива форма підготовки учителя історії, суспільствознавства і права», «Колоквіум як одна з форм контролю самостійної роботи студентів» та ін. (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 106, арк. 98, 102). Водночас на засіданні наукового семінару обговорювались питання: «Проблеми історії громадянської війни», «Проблеми колективізації сільського господарства»

тощо (Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 12, спр. 512, арк. 46). Безперечно, робота цих кафедральних семінарів сприяла вдосконаленню викладання фахових дисциплін і спеціальних курсів, підвищенню науково-методичного рівня роботи викладачів.

І. Винокур ініціював обговорення на засіданнях кафедри історії СРСР і УРСР і раді історичного факультету питання щодо методики проведення лекційних занять у вищих навчальних закладах (Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 12, спр. 22, арк. 1-2, 16), а узагальнений досвід кафедри він представив у 1987 р., доповідаючи на Всесоюзній нараді-семінарі завідувачів кафедр історії СРСР, загальної історії, методики викладання історії та суспільствознавства педагогічних інститутів, що відбулась на базі К-ПДПІ. На його переконання, вивчення історії неможливо зводити до формального засвоєння фактів, а тому актуальності набуло «питання про шляхи опанування історичними знаннями», відзначалося, що «творче мислення само по собі не приходить, його потрібно формувати і розвивати багато років. Факти, об'єднані теорією, дають більший ефект, ніж просте факто-накопичення». Професор підкреслював також важливість проблемних лекцій на старших курсах у вищій школі, що були, на його думку, лабораторією творчого мислення для всього педколективу. Такі лекції мали б будуватися на максимальному використанні історико-порівняльного методу, а їх науково-теоретичний і методичний рівень залежав від кваліфікованого стадіально-регіонального аналізу широкого історико-порівняльного матеріалу (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 106, арк. 3-4, 6-7). «Проблемна лекція вимагала від студента великої творчої праці, а від викладача висококваліфікованої організації і допомоги», – констатував І. Винокур (Винокур, 1988, с. 3-4).

Водночас вважав необхідним ознайомлення студентів під час семінарських занять із колекціями, зібраними під час літніх археологічних експедицій і практик (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 108, арк. 104), матеріалами шкільного кабінету історії, об'ємними наочними посібниками, постійна виставка яких була створена зусиллями кафедри (Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 12, спр. 1030, арк. 80). Зокрема, при викладанні курсу «Археологія» максимально використовував оригінальні давні знаряддя праці, кераміку, побутові речі й предмети озброєння, що сприяло конкретному засвоєнню знань і створенню реконструкцій-моделей та інтегрувалося з проведенням археологічної практики та викладанням ще однієї навчальної дисципліни – «Допоміжні історичні дисципліни» (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 140, арк. 5).

Упродовж усієї педагогічної кар'єри І. Винокур усвідомлював важливість належного інформаційного забезпечення освітнього процесу підготовки вчителів історії, зокрема з проблем археології; під його керівництвом викладачі й співробітники, починаючи з кінця 1960-х рр., створили й зберіга-

ли в актуальному стані бібліографічні каталоги з усіх дисциплін кафедри, а також історичного краєзнавства, археологічних пам'яток, пам'яток історії і культури Хмельницької області (Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 309, арк. 27-28; оп. 10, спр. 6, арк. 6; спр. 451, арк. 70; оп. 12, спр. 7, арк. 7). Завідувач ініціював на засіданнях кафедри обговорення новітньої історичної літератури, постійно цікавився поповненням фондів, сприяв покращенню роботи інститутської бібліотеки й читальних залів (Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 12, спр. 854, арк. 6; оп. 10, спр. 987, арк. 3; Гуцал, 2015). У 1972 рр. І. Винокур організував закупівлю ректоратом книг бібліотеки відомого радянського вченого М. Артамонова. Загалом, у 1974 р. до Кам'янця-Подільського було доставлено понад тисячу примірників друкованих видань, монографій, збірників, журналів тощо. У середині 1990-х р. І. Винокур ініціював збір коштів для передплати фахових історичних часописів України і СРСР та ін. У 1996 р. для поповнення бібліотеки навчально-методичними посібниками він виступив із пропозицією створити науково-видавничим відділом інституту методичні рекомендації, що, на його думку, «суттєво змінило б ситуацію з наявності таких видань і значно активізувало працю авторів» (Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 214, арк. 60-61; оп. 12, спр. 1030, арк. 13, 19; НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 8; Гуцал, 2015).

Професор докладав значних зусиль у співпраці кафедри історії СРСР і УРСР із зарубіжними вишами й академічними установами, результатом чого став обмін викладачами й студентами (Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 361, арк. 102; НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 102, арк. 62, 77-89; спр. 106, арк. 112; спр. 109, арк. 12). У рамках співробітництва у квітні–травні 1978 р. І. Винокур викладав спецкурс із проблем черняхівської культури в Люблінському Університеті Марії Кюрі-Скłodовської, а професор Я. Гурба прочитав студентам К-ПДПІ спецкурс «Археологія Повіслення». У 1982 р. зі спецкурсом «Духовна культура первісного суспільства» студентів К-ПДПІ ознайомив член-кореспондент АН УРСР С. Бібіков, а доктор історичних наук П. Толочко – з «Історією давньоруських міст» (Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 373, арк. 40; спр. 521, арк. 34; спр. 759, арк. 75).

На початку 1990-х рр., у зв'язку з впровадженням в освітній процес новітніх форм і методів навчання, І. Винокур ініціював розгляд цього питання на засіданні кафедри історії Східної Європи й археології, на якому звітував, що «впроваджуючи технології структурного оформлення знань майбутніх істориків, ми подаємо стислу характеристику тих історичних періодів, що їх будуть вивчати студенти» (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 140, арк. 1). Він один із перших почав проваджувати лекції-дослідження у викладанні курсів «Археологія» й «Історія народів Росії», що забезпечувало ство-

рення зворотного зв'язку з аудиторією. Завідувач ініціював рейтингову систему оцінювання знань студентів, що сприяло засвоєнню ними конкретного матеріалу за відповідними хронологічними й тематичними блоками. Також він практикував проведення екзамену-співбесіди й інших нових форм занять (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 140, арк. 2, 4-6).

Поряд з увагою до методики викладання дисциплін І. Винокур, як людина, яка формувала світогляд майбутніх учителів історії, приділяв увагу й зв'язкам з учителями шкіл Поділля: сприяв ознайомленню студентства з методикою викладання історії вчителями-новаторами, поширенню передового досвіду в навчальному процесі (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 106, арк. 88). У 70-х рр. він організував проведення виїзних засідань кафедри в школах Хмельницької області для вивчення й узагальнення досвіду роботи вчителів, проводив спільні семінари вчителів шкіл і викладачів очолюваної кафедри з метою вдосконалення їх методичного й теоретичного рівня, координації питань викладання історії. У 1977 р. кафедра провела виїзні засідання в школах Чемеровецького, Дунаєвецького, Шепетівського, Ярмолинецького, Городоцького та Славутського районів (Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 68, арк. 5; спр. 333, арк. 65-69; спр. 110, арк. 180). У 1979 р. за ініціативи І. Винокура й старшого викладача Б. Кушніра на кафедрі був створений шкільний кабінет історії, обладнаний новітніми технічними засобами навчання (Дрозда, 1979). У 1980 р. на базі методичного кабінету в смт. Гусятин Тернопільської області проведено спільне засідання, на якому було обговорено вимоги до сучасного уроку. Кафедра підтримувала регулярні зв'язки з підшефними школами в Гуменцях, Кульчіївцях, Закупному та ін. (Стефанів, 1980; НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 105, арк. 16, 27), брала участь у роботі Малої академії наук України (Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 78, арк. 5-10; ф. 5348, оп. 1, спр. 39, арк. 13-14). У 1990/91 н.р. очолювана І. Винокуром кафедра неодноразово проводила засідання в Хмельницькому Інституті підвищення кваліфікації вчителів, на яких обговорювалися «білі плями» в історії України (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 106, арк. 85).

Упродовж 1980 – 1990-х рр. І. Винокур долучився до обговорення «Основних напрямів реформи загальноосвітньої і професійної школи». Відповідно до редакції постанови 1984 р. під час обговорень колективами кафедр важливих методологічних аспектів викладання він акцентував увагу на важливості підвищення дидактичної ефективності лекцій, посилення їх ролі у світоглядній і професійній підготовці спеціалістів і формуванні їх творчого наукового мислення (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 101, арк. 28-31). Зауваження до концепції історичної освіти в середній школі І. Винокур узагальнив у статті «Про концепцію історичної освіти в середній школі» (1989), у якій наголошував, що в сільській школі важко реалізувати

ідею варіативності у викладанні спеціалізації в старших класах без значного збільшення обсягу вивчення історичних дисциплін. Для забезпечення цього була потрібна нова навчальна література, публікації збірників документів, які могли слугувати джерелом історичних знань поряд із підручниками, атласами й картами для підвищення кваліфікації вчителів (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 106, арк. 1-2).

У зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про загальну середню освіту» (1999) і переходом до 12-річної повної середньої освіти, І. Винокур також висловив свої міркування про реалізацію цього закону: чому сприяли б зміни у фінансовому забезпеченні закладів освіти і гідна оплата вчительської праці, реальна комп'ютеризація освітнього процесу, вдосконалення навчальних планів і збільшення годин на вивчення вітчизняної та всесвітньої історії, зміни методичної компоненти до викладання іноземних мов, «розширення можливостей щодо видання і використання вчителями краєзнавчої літератури» та ін. (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 140, арк. 7-8).

Професор був автором цілої низки методичних рекомендацій для вчителів історії (Винокур, 1967; 1980; 1982; 1989а; 1989b; Винокур, Тимошук, 1958; 1977; Винокур, Гуменюк, 1965; Винокур, Кушнір, Степенко, 1966; Винокур, Петров, 1983; 1987; Винокур, Степенко, 1987; 1989). І. Винокур очолював авторські колективи з написання серій нарисів: про історико-архітектурні пам'ятки Кам'янця-Подільського (Винокур, Пламеницька, Медведовський, Хотюн, 1968; Винокур, Хотюн 1981; 1986), «Нариси історії Поділля. На допомогу вчителю» (Винокур, 1990; Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 1220, арк. 80), «Буша. Історико-краєзнавчі нариси» (Винокур, 1991), у яких систематизовано конкретні матеріали з історії краю від найдавніших часів і до кінця ХХ ст. (Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 12, спр. 339, арк. 38; НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 106, арк. 85-86; Сорокань, 1990) редагував їх. Крім цього, І. Винокуром також було підготовлено серію посібників і підручників з історії України для середньої школи. Першим посібником була «Історія лісостепового Подністров'я та Південного Побужжя. Від кам'яного віку до середньовіччя» (Винокур, 1985). Становлення української державності, а відтак зміна поглядів на історію України призвела на початку 1990 рр. до браку навчальної літератури, що значно активізувало вчених-педагогів до написання кардинально нових, із погляду інформативності, посібників і підручників. Не залишився осторонь цього процесу й І. Винокур. Плідною виявилася його співпраця з С. Трубочаніновим. Вони спільно розробили посібники й підручники: «Історія Поділля і Південно-Східної Волині» (Винокур, Трубочанінов, 1993; 2002), «Історія України: ч. І. Пробний навчальний посібник для студентів усіх спеціальностей» (Винокур, Трубочанінов, 1995), «Давня і середньовічна історія України» (Винокур, Трубочанінов, 1996), «Історія України: навчальний посібник для 6–7 класів» (Винокур, Трубочанінов,

1997), «Історія України: Експериментальний підручник для 7 класу» (Винокур, Трубочанінов, 2000), «Історія України 7 клас: Експериментальний підручник» (Винокур, Трубочанінов, 2002). Додаток «експериментальний» підручник отримали за згодою Міністерства освіти друкувати їх без попередньої апробації як посібник. У зв'язку із забезпеченням курсу «Археологія України» разом з професором Київського державного університету ім. Т. Шевченка та провідним науковим співробітником Інституту археології НАНУ Д. Телегіним І. Винокур підготував і видав навчальний посібник «Археологія України» (Винокур, Телегін, 1994). Загалом у 13 розділах цього видання подано характеристику археологічних культур із найдавніших часів і до пізнього середньовіччя. І. Винокур написав розділи про ранній залізний вік, античні держави Північного Причорномор'я, ранніх слов'ян, східних слов'ян середини другої половини I тис. н.е., археологію епохи Київської Русі, середньовічну археологію Півдня України й пам'ятки козацьких часів. Навчальне видання отримало позитивні відгуки археологів О. Приходнюка (Приходнюк, 1994), О. Петровського, Б. Строця (Петровський, Строць, 1994), які відзначали самобутність методологічних засад цього видання в структуруванні й поданні археологічних культур України, що дозволяло студентам аналізувати й узагальнювати конкретні археологічні матеріали, визначати об'єкти для вивчення й створення історичних реконструкцій. Правильність такої концепції пройшла випробування часом, й у 2004 р. видання було доповнене та визнане МОН України в статусі підручника (Винокур, Телегін, 2004). У рецензії польських археологів Я. Гурби і А. Закосцельної зазначалося, що він «... буде не тільки корисним для студентів і вчителів історії, а також для українських і польських читачів, які шукають інформацію про передісторію та ранньосередньовічну Україну» (Zakościelna, Gurba, 2004). Також І. Винокур взяв участь у розробці навчального посібника «Археологія доби українського козацтва XVI – XVIII ст.» (Винокур, Телегін, Титова, 1997), підготувавши розділ «Замки-фортеці Поділля й Волині XIV – XVIII ст.». У 1996 р. І. Винокура, як досвідченого педагога, було запрошено до редагування науково-методичного журналу обласного управління освіти Хмельницької обласної державної адміністрації «Педагогічний вісник», долучившись у такий спосіб до випуску 22 номерів цього часопису.

Протягом 43 років науково-педагогічної діяльності в стінах лише Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту (університету) наставник долучився до підготовки понад 6 тис. висококваліфікованих учителів історії, суспільствознавства й права (Баженов, Костриця, Прокопчук, 2005, с. 30; Філінюк, 2010, с. 140). Неодноразово високу оцінку діяльності І. Винокура давав ректорат рідного закладу освіти (Копилов, 1992) й органи місцевої влади (Завальнюк, 1983). У 1982 р. за успіхи в навчально-виховній, науково-дослідній і громадській роботі І. Винокуру присвоїли почесне зван-

ня «Заслужений працівник вищої школи УРСР», нагородили медалями «За доблесну працю» та «А. С. Макаренко», знаком «Відмінник народної освіти України», Почесними грамотами Міністерства освіти України, а в 2002 р. удостоєний диплома й медалі «Ярослав Мудрий» Академії наук вищої школи України (Завальнюк, 1983; Баженов, Костриця, Прокопчук, 2005, с. 31).

Підсумовуючи свій багаторічний досвід, І. Винокур підкреслював, що запорукою творчих успіхів у виші є наявність відповідного доброзичливого «мікроклімату» в колективі, який забезпечується «демократичними принципами поважного ставлення до колег і студентів», він учив студентів, що «...в науковій і громадській діяльності не слід піддаватися політичним миттям...», а «...основа справжньої науки – виважені, об'єктивні оцінки». Життєвим кредо вченого було гасло: «Працюй творчо сам і допомагай у науково-педагогічній діяльності колегам і студентам (НА НДЛА К-ПНУ ім. І. Огієнка, ф. 2, оп. 1, спр. 111, арк. 8).

Висновки. Отже, викладацька робота була однією з головних сфер діяльності І. Винокура. Його таланти як педагога розкрилися в Кам'янець-Подільському педінституті (університеті), де він працював на посадах асистента, старшого викладача, доцента, професора, завідувача кафедри. Вчений постійно вдосконалював методику викладання й проведення історичних дисциплін у виші, розробив низку рекомендацій, спрямованих на покращення освітнього процесу в напрямку його доступності студентам. Як завідувач кафедри, з метою вивчення передового досвіду й налагодження зв'язків зі шкільними навчальними закладами І. Винокур проводив спільні методичні засідання та семінари за участю викладачів, науковців, учителів історії. Він був організатором і очільником археологічних експедицій, під час яких проводились студентські практики, які сприяли підготовці висококваліфікованих учителів історії, виробляли в них навички ведення самостійних польових досліджень, сприяли формуванню колективу вчених-археологів, серед яких доктори та кандидати наук, широковідомі в наукових сферах.

Список використаних джерел і літератури:

- Баженов, Л. В.** (1975). Дороги у світ незвіданого. *Радянський студент*, (17 квітня).
- Баженов, Л. В., Костриця, М. Ю., Прокопчук, В. С.** (2005). *Вчений європейського рівня. Вчені Житомирщини*, (3). Житомир: М. Косенко, 75 с.
- Винокур, І. С., Тимошук, Б. О.** (1958). *Історико-архітектурний пам'ятник в Чернівцях – колишня резиденція Буковинських митрополитів: короткий довідник*. Чернівці, 22 с.
- Винокур, І. С., Гуменюк, С. К.** (1965). *Археологічні пам'ятки Хмельниччини – конспект лекцій на допомогу студентам*. Кам'янець-Подільський, 40 с.
- Винокур, І. С., Кушнір, Б. М., Степенко, О. Д.** (1966). *Методичні вказівки для вчителів історії по вивченню матеріалу про рідний край в курсі історії СРСР*. Хмельницький, 12 с.

Винокур, І. С. (1967). *Збирання і визначення археологічних пам'яток та методика їх використання в школі: посіб. для вчителів*. Київ: Рад. шк., 90 с.

Винокур, І. С., Платеницька, Є. М., Медведовський, І. І., Хотюн, Г. М. (1968). *Кам'янець-Подільський: історико-архітектурний нарис*. Київ: Будівельник, 120 с.

Винокур, І. С., Тимошук, Б. О. (1977). *Давні слов'яни на Дністрі*. Ужгород: Карпати, 112 с.

Винокур, І. С. (1980). *Борьба Руси за свержение татаро-монгольского ига. К 600-летию Куликовской битвы и 500-летию падения ига ордынцев*. Хмельницький, 26 с.

Винокур, І. С., Хотюн, Г. М. (1981). *Кам'янець-Подільський державний історико-архітектурний заповідник*. Львів: Каменярь, 96 с.

Винокур, І. С. (1982). *Древний Киев. К 1500-летию основания города*. Хмельницький, 33 с.

Винокур, І. С., Петров, М. Б. (1983). *Історична топографія Кам'янця-Подільського з найдавніших часів до кінця XVIII століття*. Хмельницький, 48 с.

Винокур, І. С. (1985). *Історія лісостепового Подністров'я та Південного Побужжя. Від кам'яного віку до середньовіччя*. Київ; Одеса: Вища шк., 128 с.

Винокур, І. С., Хотюн, Г. М. (1986). *Кам'янець-Подільський державний історико-архітектурний заповідник*. (2-ге, вид доп.). Львів: Каменярь, 159 с.

Винокур, І. С., Петров, М. Б. (1987). *Историческая топография Каменец-Подольского (конец XVIII – XX вв.)*. Хмельницький, 39 с.

Винокур, І. С., Степенко, О. Д. (1987). *Устим Кармалюк. Селянський антикріпосницький рух на Поділлі. До 200-річчя від дня народження*. Хмельницький, 30 с.

Винокур, І. С. (ред.). (1988). *Предисловие редактора. Лаптин П. Ф. Проблемное преподавание и изучение истории в высшей школе*. Киев: Вища школа, С. 3-4.

Винокур, І. С. (1989а). *Найдавніше минуле території Хмельниччини*. Хмельницький, 21 с.

Винокур, І. С. (1989b). *Поділля періоду Київської Русі*. Хмельницький, 17 с.

Винокур, І. С., Степенко, О. Д. (1989). *Пам'ятки історії у творчості Т. Г. Шевченка. До 175-річчя від дня народження великого Кобзаря*. Хмельницький, 37 с.

Винокур, І. С. (відп. ред.). (1990). *Нариси історії Поділля: на допомогу вчителю*. Хмельницький: Облполіграфвидав, 328 с.

Винокур, І. С. (відп. ред.). (1991). *Буша. Історико-краєзнавчі нариси*. Хмельницький: Ред.-вид. від., 220 с.

Винокур, І. С., Трубчанінов С. В. (1993). *Історія Поділля і Південно-Східної Волині*. Кам'янець-Подільський: Центр Поділлєзнавства, 112 с.

Винокур, І. С., Телегін, Д. Я. (1994). *Археологія України: навч. посіб. для вузів*. Київ: Вища школа, 318 с.

Винокур, І. С., Трубчанінов, С. В. (1995). *Історія України: пробн. навч. посіб. для студ. усіх спец*. Кам'янець-Подільський, Ч. 1. 48 с.: іл., 12 с.

Винокур, І. С., Трубчанінов, С. В. (1996). *Давня і середньовічна історія України: навч. посіб. для учнів серед. шк*. Київ: Глобус, 220 с.

Винокур, І. С., Трубчанінов, С. В. (1997). *Історія України: навч. посіб. для 6–7 класів*. (1). Кам'янець-Подільський: Оіюм, 176 с.

Винокур, І. С., Телегін, Д. Я., Титова, О. М. (1997). *Археологія доби українського козацтва XVI – XVIII ст.: навч. посіб.* Київ: ІЗМН, 336 с. (Рек. МОН України).

Винокур, І. С., Трубчанінов, С. В. (2000). *Історія України: Експериментальний підручник для 7 класу*. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 64 с.

Винокур, І. С., Трубочанінов, С. В. (2002). *Історія України 7 клас: Експериментальний підручник*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 256 с.

Винокур, І. С., Телегін, Д. Я. (2004). *Археологія України: підруч. для студ. іст. спец. вищ. навч. закл.* Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 480 с.

Відомчий архів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Гуцал, В. А. (2012). Особова справа І. С. Винокура з архіву Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка. *Сучасні засоби збереження документів та нові методологічні підходи до наукових досліджень і застосування документів Національного архівного фонду України: наук. зб. за підсумками Всеукр. наук.-практ. конф.* (сс. 345-349). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка.

Гуцал, В. А. (2015). І. С. Винокур, – турбота про бібліотечні справи. *Наук. праці Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Серія: Бібліотекознавство, Книгознавство* (сс. 116-124). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. (1).

Державний архів Хмельницької області.

Завальнюк, О. М. (1983). Факультет чекає поповнення. *Радянський студент*. (26 трав.).

Завальнюк, О. М., Комарніцький, О. Б. (2008). *Кам'янець-Подільський національний університет (1918 – 2008 рр.): іст. нарис*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 296 с.

Завальнюк, О. М., Комарніцький, О. Б., Прокопчук, В. С. (2010). (Упорядн.). *Іон Винокур: подвижництво в освіті і науці: дослідження. Спогади. Документи. Бібліографія / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Наук. б-ка, Каф. історії народів Росії та спец. іст. дисциплін; Кам'янець-Подільський: Аксіома, 227, [10] с.: Фотогр. Бібліогр.*: 216-226.

Завальнюк, О. М. (2010). Професор І. С. Винокур, у фокусі учня і колеги. *Іон Винокур: подвижництво в освіті і науці. Дослідження. Спогади. Документи. Бібліографія / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Наук. б-ка, Каф. історії народів Росії і спец. іст. дисциплін / уклад.: О. М. Завальнюк, В. С. Прокопчук, О. Б. Комарніцький*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 48–57.

Науковий архів науково-дослідної лабораторії археології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Нечитайло, В. В. (2010). Наука – сама собі нагорода (замітки до біографії професора І. І. Винокура). *Іон Винокур: подвижництво в освіті і науці. Дослідження. Спогади. Документи. Бібліографія / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Наук. б-ка, Каф. історії народів Росії і спец. іст. дисциплін / уклад.: О. М. Завальнюк, В. С. Прокопчук, О. Б. Комарніцький*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 77-81.

Дрозда, М. (1979). У шкільному кабінеті. *Радянський студент*. (21 травня).

Копилов, А. (1992). Мир хаті твоєї, Україно. *Студентський меридіан*. (31 грудня).

Копилов, С. А., Газін, В. В. (2008). *Історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 76 с.

Копилов, С. А. (2015). Автобіографія І. С. Винокура як історіографічне джерело. *Наук. праці Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Іст. науки*, (25). Кам'янець-Подільський: Рута, 22-29.

Петровський, О. Строць, Б. (1994). Археологія України: новий погляд. *Русалка Дністрова*. (16(62)). вересень 1995. Рец. на кн.: Винокур, І. С., Телегін Д. Я. Археологія України: навч. посіб. для вузів. Київ: Вища шк., 318 с.

Приходнюк, О. М. (1994). [Рецензія]. *Археологія*. 1996. № 1. С. 151. Рец. на кн.: **Винокур, І. С., Телегін Д. Я.** *Археологія України: навч. посіб. для вузів*. Київ: Вища шк., 318 с.

Сорокань, В. (1990). Щоб знати свій край. *Прапор жовтня*. (5 вересня).

Степанков, В. С. (2010). Іон Ізраїлевич Винокур, (людина, вчений, педагог). *Іон Винокур: подвижництво в освіті і науці. Дослідження. Спогади. Документи. Бібліографія / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Наук. 6-ка, Каф. історії народів Росії і спец. іст. дисциплін / уклад.: О. М. Завальнюк, В. С. Прокопчук, О. Б. Комарницький. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 115–124.*

Стефанів, С. (1980). Користь взаємна. *Радянська освіта*. (26 квітня).

Філінюк, А. Г. (2010). Вагомий слід на ниві вищої освіти, археології та історичного краєзнавства. *Іон Винокур: подвижництво в освіті і науці. Дослідження. Спогади. Документи. Бібліографія / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Наук. 6-ка, Каф. історії народів Росії і спец. іст. дисциплін / уклад.: О. М. Завальнюк, В. С. Прокопчук, О. Б. Комарницький. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 134–142.*

Хоптяр, А. С. (1975). Дипломні роботи захищають історики. *Радянський студент*. (12 червня).

Zakościelna, A., Gurba, J. (2004). [Rec.] *Archeologia Polski Środkowowschodniej*. 2006. T. 8. S. 406–407. Rec. na kn.: **Vinokur I. S., Telegin D. A.** *Arheologija Ukraini: pidručnik dla studentiv istoričnih special'nostej viših navčal'nih zakladiv. Ternopil': Navčal'na kniga Bogdan, 479 s.*

References:

Bazhenov, L. V. (1975). Dorohy u svit nezvidanoho [Roads into the world of the unknown]. *Radianskyi student*. (17 kvitnia). [in Ukrainian]

Bazhenov, L. V., Kostrytsia, M. Yu., Prokopchuk, V. S. (2005). *Vchenyi yevropeiskoho rivnia. Vcheni Zhytomyrshchyny* [Scientist of European level. Scientists of Zhytomyr region]. (3). Zhytomyr: M. Kosenko, 75 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Tymoshchuk, B. O. (1958). *Istoryko-arkhitekturnyi pam'iatnyk v Chernivtsiakh – kolyshnia rezydentsiia Bukovyns'kykh mytropolityv: korotkyi dovidnyk* [Historical and architectural monument in Chernivtsi – former Residence of Bukovinian Metropolitans: a brief guide]. Chernivtsi, 22 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Humeniuk, S. K. (1965). *Arkheolohichni pam'iatky Khmelnychchyny – konspekt lektsii na dopomohu studentam* [Archaeological sites of Khmelnytsky region – compendium of lectures in aid for students]. Kam'ianets-Podilskyi, 40 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Kushnir, B. M., Stepenko, O. D. (1966). *Metodychni vkazivky dlia vchyteliv istorii po vyvchenniu materialu pro ridnyi kraj v kursy istorii SRSR* [Methodical guidelines for teachers of history for learning the material about the native land in the course of the history of the USSR]. Khmelnytskyi, 12 s.

Vynokur, I. S. (1967). *Zbyrannia i vyznachennia arkheolohichnykh pam'iatok ta metodyka yikh vykorystannia v shkoli : posib. dlia vchyteliv* [Collection and identification of archaeological sites and methods of their use in school: a guide. for teachers]. Kyiv: Rad. shk., 90 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Plamenytska, Ye, M., Medvedovskiy, I. I., Khotiun, H. M. (1968). *Kam'ianets-Podilskyi: istoryko-arkhitekturnyi narys* [Kamianets-Podilskyi: historical and architectural sketch]. Kyiv: Budivelnik, 120 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Tymoshchuk, B. O. (1977). *Davni slov'iany na Dnistri* [Ancient Slavs on the Dniester]. Uzhhorod: Karpaty, 112 s. [in Ukrainian].

Vinokur, I. S. (1980). *Borba Rusi za sverzhenie tataro-mongolskogo iga. K 600-letiyu Kulikovskoy bitvy i 500-letiyu padeniya iga ordyntsev* [The struggle of Ancient Rus for the overthrow of the Tatar-Mongol yoke. To the 600th anniversary of the Battle of Kulikovo and the 500th anniversary of the fall of the yoke of the Horde]. Khmelnytskyi, 26 s. [in Russian].

Vynokur, I. S., Khotiun, H. M. (1981). *Kam'ianets-Podilskiy derzhavnyi istoriko-arkhitekturniy zapovidnyk* [Kamianets-Podilskyi state historical and architectural reserve]. Lviv: Kameniar, 96 s. [in Ukrainian].

Vinokur, I. S. (1982). *Drevniy Kiev. K 1500-letiyu osnovaniya goroda* [Ancient Kiev. To the 1500th anniversary of the foundation of the city]. Khmelnytskyi, 33 s. [in Russian].

Vynokur, I. S., Petrov, M. B. (1983). *Istorychna topografiia Kam'iantsia-Podilskoho z naidavnishykh chasiv do kintsia XVIII stolittia* [Historical topography of Kamianets-Podilskyi from ancient times to the end of the XVIII century]. Khmelnytskyi, 48 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S. (1985). *Istoriia lisostepovoho Podnistrov'ia ta Pivdennoho Pobuzhzhia. Vid kam'ianoho viku do serednovichchia* [History of the forest-steppe Transnistria and Southern Pobuzhhye. From the Stone Age to the Middle Ages]. Kyiv; Odesa: Vyshcha shk., 128 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Khotiun, H. M. (1986). *Kam'ianets-Podilskiy derzhavnyi istoriko-arkhitekturniy zapovidnyk* [Kamianets-Podilskyi state historical and architectural reserve]. (2th ed.). Lviv: Kameniar, 159 s. [in Ukrainian].

Vinokur, I. S., Petrov, M. B. (1987). *Istoricheskaya topografiya Kamenets-Podolskogo (konets XVIII – XX vv.)* [Historical topography of Kamianets-Podilskyi (the end of XVIII – XX centuries)]. Khmelnytskyi, 39 s. [in Russian].

Vynokur, I. S., Stepenko, O. D. (1987). *Ustym Karmaliuk. Selianskyi antykruposnytskyi rukh na Podilli. Do 200-richchia vid dnia narodzhennia* [Ustim Karmaliuk. Peasant anti-serfdom movement in Podillya. To the 200th anniversary of his birth]. Khmelnytskyi, 30 s. [in Ukrainian].

Vinokur, Y. S. (Ed.). (1988). *Predislovie redaktora. Laptin P. F. Problemnoe prepodavanie i izuchenie istorii v vysshey shkole: monografiya* [Foreword by the editor. Laptin P.F. Problematic teaching and studing of history in higher educational institutions: monograph]. Kiev: Vyshcha shkola, S. 3-4. [in Russian].

Vynokur, I. S. (1989a). *Naidavnishe mynule terytorii Khmelnychchyny* [Primordial past of the territory of Khmelnytskyi region]. Khmelnytskyi, 21 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S. (1989b). *Podillia periodu Kyivskoi Rusi* [Podillya of the period of Kievan Rus]. Khmelnytskyi, 17 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Stepenko, O. D. (1989). *Pam'iatky istorii u tvorchosti T. H. Shevchenka. Do 175-richchia vid dnia narodzhennia velykoho Kobzaria* [Historical monuments in the works of Taras Shevchenko. To the 175th anniversary of the birth of the great Kobzar]. Khmelnytskyi, 37 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S. (Ed.). (1990). *Narysy istorii Podillia: na dopomohu vchyteliu* [Essays on the history of Podilya: to help the teacher]. Khmelnytskyi: Oblpolihrafvydav, 328 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S. (Ed.). (1991). *Busha. Istoryko-kraieznachchi narysy* [Busha. Historical and local lore essays]. Khmelnytskyi: Red.-vyd. vid., 220 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Trubchaninov, S. V. (1993). *Istoriia Podillia i Pivdenno-Skhidnoi Volyni* [History of Podillya and South-Eastern Volyn]. Kam'ianets-Podilskyi: Tsentr Podillieznavstva, 112 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Telehin, D. Ya. (1994). *Arkheolohiia Ukrainy: navch. posib. dlia vuziv* [Archeology of Ukraine: textbook for universities]. Kyiv: Vyshcha shkola, 318 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Trubchaninov, S. V. (1995). *Istoriia Ukrainy: probn. navch. posib. dlia stud. usikh spets* [History of Ukraine: experimental manual for students of all specialties]. Kam'ianets-Podilskyi, Ch. 1. 48 s.: il. 12 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Trubchaninov, S. V. (1996). *Davnia i serednovichna istoriia Ukrainy: navch. posib. dlia uchniv sered. shk* [Ancient and medieval history of Ukraine: a textbook for middle school students]. Kyiv: Hlobus, 220 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Trubchaninov, S. V. (1997). *Istoriia Ukrainy: navch. posib. dlia 6–7 klasiv* [History of Ukraine: manual, for grades 6-7], (1). Kam'ianets-Podilskyi: Oiiium, 176 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Telehin, D. Ya., Tytova, O. M. (1997). *Arkheolohiia doby ukrainskoho kozatstva XVI – XVIII st.: navch. posib* [Archeology of the period of the Ukrainian Cossacks of the 16th – 18th centuries: manual]. Kyiv: IZMN, 336 s. (Rek. MON Ukrainy). [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Trubchaninov, S. V. (2000). *Istoriia Ukrainy: Eksperymentalnyi pidruchnyk dlia 7 klasu* [History of Ukraine: Experimental textbook for 7th grade]. Kam'ianets-Podilskyi: Oiiium, 64 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Trubchaninov, S. V. (2002). *Istoriia Ukrainy 7 klas: Eksperymentalnyi pidruchnyk* [History of Ukraine: Experimental textbook for 7th grade]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 256 s. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Telehin, D. Ya., (2004). *Arkheolohiia Ukrainy: pidruch. dlia stud. ist. spets. vyshch. navch. zakl* [Archeology of Ukraine: a textbook for students of historical specialties of higher educational institutions]. Ternopil: Navch. knyha – Bohdan, 480 s. [in Ukrainian].

Vidomchyi arkhiv Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka [Institutional archives of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University].

Hutsal, V. A. (2012). Osobova sprava I. S. Vynokura z arkhivu Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni I. Ohiiienka [Personnel file of I.S. Vynokur from the archives of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University]. *Suchasni zasoby zber-ezhennia dokumentiv ta novi metodolohichni pidkhody do naukovykh doslidzhen i zastosuvania dokumentiv Natsionalnoho arkhivnoho fondu Ukrainy: nauk. zb. za pidsumkamy Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (pp. 345-349). Kam'ianets-Podilskyi: Kam'ianets-Podil. nats. un-t im. I. Ohiiienka. [in Ukrainian].

Hutsal, V. A. (2015). I. S. Vynokur – turbota pro bibliotechni spravy [I.S. Vinokur – care for librarianship]. *Nauk. pratsi Kam'ianets-Podil. nats. un-tu im. I. Ohiiienka. Serii: Bibliotekoznavstvo, Knyhoznavstvo.* Kam'ianets-Podilskyi: Kam'ianets-Podil. nats. un-t im. I. Ohiiienka. Kam'ianets-Podilskyi: Kam'ianets-Podil. nats. un-t. im. I. Ohiiienka, (13). (Vol. 1). S. 116-124. [in Ukrainian].

Derzhavnyi arkhiv Khmelnytskoi oblasti [State Archives of Khmelnytskyi Region].

Zavalniuk, O. M. (1983). Fakultet chekaie popovnennia [The faculty expects replenishment]. *Radianskyi student.* (26 trav). [in Ukrainian].

Zavalniuk, O. M., Komarnitskyi, O. B. (2008). *Kam'ianets-Podilskyi natsionalnyi universytet (1918 – 2008 rr.): ist. narys* [Kamianets-Podilskyi National University (1918 – 2008) historical sketch]. Kam'ianets-Podilskyi: Aksioma, 296 s. [in Ukrainian].

Zavalniuk, O. M., Komarnitskyi, O. B., Prokopchuk, V. S. (2010). (Uporiadn.) *Ion Vynokur: podvyzhnytstvo v osviti i nautsi: doslidzhennia. Spohady. Dokumenty. Bibliohrafiia* [Ion Vinokur: asceticism in education and science: research. Memoirs. Documents.]. Kam'ianets-Podil. nats. un-t im. I. Ohiiienka, Nauk. b-ka, Kaf. istorii narodiv Rosii ta spets. ist. Dystsyplin. Kam'ianets-Podilskyi: Aksioma, 227, [10] s.: Fotohr. Bibliohr.: 216-226. [in Ukrainian].

Zavalniuk, O. M. (2010). Profesor I. S. Vynokur u fokusi uchnia i kolehy [Professor I. S. Vinokur, in the focus of the student and the colleague.] *Ion Vynokur: podvyzhnytstvo v osviti i nautsi. Doslidzhennia. Spohady. Dokumenty. Bibliohrafiia* / Kam'ianets-Podil. nats. un-t im. I. Ohiiienka, Nauk. b-ka, Kaf. istorii narodiv Rosii i spets. ist. dystsyplin / uklad.: O. M. Zavalniuk, V. S. Prokopchuk, O. B. Komarnitskyi. Kam'ianets-Podilskyi: Aksioma, 48–57. [in Ukrainian].

Naukovyi arkhiv naukovo-doslidnoi laboratorii arkheolohii Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka [Scientific archive of the Research Laboratory for Archaeology at Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiiienko University].

Nechytailo, V. V. (2010). Nauka – sama sobi nahoroda (zamitky do biohrafii profesora I. I. Vynokura) [Science is an award in itself (notes to the biography of Professor I. I. Vinokur)]. *Ion Vynokur: podvyzhnytstvo v osviti i nautsi. Doslidzhennia. Spohady. Dokumenty. Bibliohrafiia* / Kam'ianets-Podil. nats. un-t im. I. Ohiiienka, Nauk. b-ka, Kaf. istorii narodiv Rosii i spets. ist. dystsyplin / uklad.: O. M. Zavalniuk, V. S. Prokopchuk, O. B. Komarnitskyi. Kam'ianets-Podilskyi: Aksioma, 77-81. [in Ukrainian].

Drozda, M. (1979). U shkilnomu kabineti [In the school classroom]. *Radianskyi student*. (21 travnia). [in Ukrainian].

Kopylov, A. (1992). Myr khati tvoii, Ukraino [Peace to your house, Ukraine]. *Studentskyi meridian*. (31 hrud). [in Ukrainian].

Kopylov, S. A., Hazin, V. V. (2008). *Istorychnyi fakultet Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu* [Faculty of History of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiiienko University]. Kam'ianets-Podilskyi: Aksioma, 76 s. [in Ukrainian].

Kopylov, S. A. (2015). Avtobiohrafiia I. S. Vynokura yak istoriohrafichne dzhere [Autobiography of I. S. Vinokur as a historiographical source]. *Nauk. pratsi Kam'ianets-Podil. nats. un-tu im. I. Ohiiienka. Ist. nauky*, (25). Kam'ianets-Podilskyi: Ruta: Na poshanu profesora I. S. Vynokura, 22-29. [in Ukrainian].

Petrovskyi, O. Strotsen, B. (1994). Arkheolohiia Ukrainy: novyi pohliad [Archeology of Ukraine: a fresh approach]. *Rusalka Dnistrova*. (16(62)). veresen 1995. Rets. na kn.: Vynokur, I. S., Telehin D. Ya. Arkheolohiia Ukrainy: navch. posib. dlia vuziv. Kyiv: Vyshcha shk., 318 s. [in Ukrainian].

Prykhodniuk, O. M. (1994). [Retsenziia]. *Arkheolohiia*. 1996. № 1. S. 151. Rets. na kn.: Vynokur, I. S., Telehin, D. Ya. Arkheolohiia Ukrainy: navch. posib. dlia vuziv [Book review: Vinokur, I.S., Telegin, D. Ya. Archeology of Ukraine: manual for graduate students]. Kyiv: Vyshcha shk., 318 s. [in Ukrainian].

Sorokan, V. (1990). Shchob znaty svii krai [In order to know about your region]. *Prapor zhovtnia*. (5 veresnia). [in Ukrainian].

Stepankov, V. S. (2010). Ion Izrailevych Vynokur (liudyna, vchenyi, pedahoh) [Ion Izrailevich Vinokur, (person, scientist, educator)]. *Ion Vynokur: podvyzhnytstvo v os-*

viti i nautsi. Doslidzhennia. Spohady. Dokumenty. Bibliohrafiia / Kam'ianets-Podil. nats. un-t im. I. Ohiiienka, Nauk. b-ka, Kaf. istorii narodiv Rosii i spets. ist. dystsyplin / uklad.: O. M. Zavalniuk, V. S. Prokopchuk, O. B. Komarnitskyi. Kam'ianets-Podilskyi: Aksioma, 115-124. [in Ukrainian].

Stefaniv, S. (1980). Koryst vzaiemna [The benefits are mutual]. *Radianska osvita*. (26 kvitnia). [in Ukrainian].

Filiniuk, A. H. (2010). Vahomyi slid na nyvi vyshchoi osvity, arkhеolohii ta istorychnoho kraieznavstva [A significant trace in the field of higher education, archeology and regional studies through history]. *Ion Vynokur: podvyzhnytstvo v osviti i nautsi. Doslidzhennia. Spohady. Dokumenty. Bibliohrafiia* / Kam'ianets-Podil. nats. un-t im. I. Ohiiienka, Nauk. b-ka, Kaf. istorii narodiv Rosii i spets. ist. dystsyplin / uklad.: O. M. Zavalniuk, V. S. Prokopchuk, O. B. Komarnitskyi. Kam'ianets-Podilskyi: Aksioma, 134-142. [in Ukrainian].

Khoptiar, A. S. (1975). Dyplomni roboty zakhyshchaiut istoryyky [Thesis works are defended by historians]. *Radianskyi student*. (12 chervnia). [in Ukrainian].

Zakościelna, A., Gurba, J. (2004). [Rec.] *Archeologia Polski Środkowowschodniej*. 2006. T. 8. S. 406-407. Rec. na kn.: Vinokur Ī. S., Telegin D. Ā. Arheologiā Ukraīni: pidručnik dlā studentiv istoričnih special'nostej viših navčal'nih zakladiv. Ternopil': Navčal'na kniga Bogdan, 479 s. [in Polish].

Отримано: 10.03.2021